

СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пойда-Носик Н.Н.
Бачо Р.Й.
Перечинська Н.С.

В статті проаналізовано основні тенденції страхового ринку України за 2009 рік та оцінені можливі перспективи розвитку на найближчі 5 років згідно оцінок науковців, експертів та представників страхових компаній.

Кількість бібліографічних посилань – 7, мова – українська.

Ключові слова: страховий ринок, європротокол, рейтинг, актуарії, страхова компанія

ВСТУП

Актуальність огляду страхового ринку пояснюється стабільним зростанням останніми роками в Україні попиту на страхові послуги, що пояснюється його впливом на соціально-економічну стабільність суспільства і приналежністю до кола чинників, що безпосередньо визначають рівень економічної безпеки країни. Український страховий ринок перебуває на шляху поступового інтегрування у світовий, що підтверджується вступом України в СОТ. Тому важливо оцінити місце вітчизняного страхового ринку в економіці держави.

На даний час питання проблем розвитку страхової діяльності в Україні висвітлюється багатьма вітчизняними авторами. Зокрема тенденції функціонування даного сектору економіки висвітлюються такими вітчизняними авторами, як Н. Внукова, О. Філонюк, М. Бабенко, Б. Грозовський, О. Шойхеденко, Я. Мейзнер, які аналізують наслідки фінансової кризи для страхової галузі. Проте на сьогоднішній день відсутня загальнодержавна програма, яка б передбачала послідовність дій щодо виходу страхового ринку з кризи, вдосконалення механізму регулювання галузі.

Об'єктом дослідження обрано страховий ринок України як важлива ланка сучасної фінансової системи держави.

Метою наукової роботи є узагальнення основних тенденцій функціонування страхових компаній на вітчизняному страховому ринку в кризових умовах та визначення перспектив розвитку страхового ринку України на короткострокову перспективу.

1 СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Згідно статистичних даних Держфінпослуг [7], вітчизняний ринок скоротився у 2009 році порівняно з попереднім на 25%: українські страхові компанії зібрали 18-19 млрд. грн. платежів порівняно з 24 млрд. грн. за 2008 р. Слід відмітити, що заборгованість страховиків перед клієнтами на кінець 2009 року склала 970 млн. грн., у той час як у 2008 році ця сума складала 54 млн. грн. У структурі ринку на моторні види страхування припадає 12% ринку страхування, від нещасних випадків – 7%, здоров'я і життя – 6%, на страхування сільськогосподарських ризиків – 6%, страхування нерухомості – 2%.

Серед основних негативних факторів розвитку страхового ринку було виділено невиконання запланованих змін до Закону «Про страхування»; непроведення пенсійної реформи; невиконання рішень, пов'язаних із субсидуванням страхування сільськогосподарських ризиків; невирішення проблем діяльності страхових агентів, актуаріїв та проблем регулювання ринку з боку Держфінпослуг; відсутність у МТСБУ бази даних заходів та механізмів боротьби з демпінгом на страховому ринку, тісного зв'язку з органами влади. Водночас не затверджено програми (концепції) розвитку страхового ринку України на 2010-2015 рр. [7].

Посилення темпів розвитку економічної кризи призвели до введення посиленних вимог до фінансової надійності страховиків, покликаних попередити фінансові проблеми останніх. Внаслідок дії кризових умов, протягом 2009 року кількість компаній-банкрутів поступово зростала. Так, наприклад, СК "Страхові традиції", що проводила свого часу агресивну політику завоювання ринку, виявилася банкрутом. Проблеми з платоспроможністю виникли і в середній групі компаній: СК "Країна", "Спектр", "Галактика", "Професійний захист", "Вексель". В цілому Держфінпослуг застосував різні заходи впливу - від припинення та анулювання ліцензії до виведення з державного реєстру страховиків. Такі заходи було застосовано щодо 40 страхових компаній. На думку експертів, дані процеси продовжуватимуться, і оскільки близько 200 страховиків з 469 існуючих на ринку збирають тільки 1% страхових

премій ринку, то від їх відходу ринок не повинен постраждати [7].

Внаслідок несприятливих політичних та економічних тенденцій на ринку не вважаємо, що з'являться нові інвестори. Адже інвестори розчаровані в Україні через високий рівень злочинності і рейдерства, відсутності захисту прав власників. Стимулювати приплив інвестицій зможуть лише державні гарантії захисту бізнесу, а також політична стабільність [5].

Відмічаються також тенденції злиття і поглинання (M&A) у страховій галузі в 2009 році. Новим власником НАСК "Оранта, став співвласник банку "Дельта" Микола Лагун. СК "ТАС" і СГ "ТАС", стала частиною російської групи ВТБ. Швейцарських інвесторів отримала пов'язана з Промінвестбанком СК "Вексель-життя". Проте злиття дрібних страховиків так і не сталося. Вважаємо, що цього не стане і 2010 року. Експерти схильні до думки, що портфельних інвесторів на страховому ринку не буде взагалі. Проте можливі ситуативні 1-2 операції покупки великих страховиків. Причини такого злиття слід шукати не в інвестиційній привабливості компаній, а в необхідності відповідати вимогам регулятора з капіталу і страхових резервів [6].

За даними «ІНТЕРФАКС - УКРАЇНА» [6] сегмент українського ОСЦПВВТЗ в 2009 році виріс на 4% до 1,332 млрд. грн. Відповідно до даних Моторного (транспортного) страхового бюро України виплати за цим видом страхування за рік виросли на 23% - до 586,882 млн. грн., а продаж полісів збільшився на 5% - до 7,104 млн. грн. Проте дослідження підтверджують, що застрахованими являються лише близько 60% власників ТЗ, тобто можна стверджувати думку про існування резерву росту даного сегменту. За рік страхові компанії врегулювали 77,457 тис. справ (на 8% більше ніж в 2008 р.), а середній розмір страхового відшкодування зріс на 15% і склав 7,577 тис. грн. [5].

На нашу думку, майбутнє підвищення лімітів відповідальності з обов'язкового страхування автовласників виведе його в лідери за обсягами страхового шахрайства. Адже, якщо на даний час максимальна сума виплати з матеріального збитку, завданого одному авто, становить 25,5 тис. грн., то наступного року вона може збільшитися до 50 тис. грн. (відповідна пропозиція Моторного транспортного бюро України зараз перебуває на розгляді Держфінпослуг). Ця негативна тенденція може зберігатись, при умові, якщо не будуть введені відповідні зміни до нормативно-правових актів, що регулюють дану сферу [6].

На даний час на розгляді у Верховній Раді України знаходиться законопроект про введення т.з. «європротоколу». На думку експертів спрощена система фіксації наслідків ДТП з використанням «європротоколу» може бути введена до кінця першого півріччя 2010 року. «Європротокол» (або пряме відшкодування збитків) передбачає можливість для потерпілого внаслідок ДТП звернутись за відшкодуванням в свою страхову компанію, а не до страховика винуватця, як це було раніше, а точніше – вибір для страхувальника. Проте, пряме врегулювання можливе за умови, якщо шкоду нанесено тільки майну (тобто в результаті ДТП не постраждали життя чи здоров'я учасників) і при умові, що ДТП відбулося за участі двох застрахованих транспортних засобів. У всіх інших випадках, потерпілий, як і раніше, повинен звертатись до страховика особи, яка відповідає за нанесені збитки. «Європротокол» складається і підписується на місці ДТП страхувальником і потерпілим, та повинен містити відповідно загальні погляди щодо ДТП обох сторін і схему події. [3]

На даний час не вирішеним питанням залишається встановлення вимог для актуаріїв. Союз актуаріїв спільно з об'єднанням страховиків запропонували Держфінпослуг визнати достатньою для отримання права на проведення актуарних розрахунків здачу актуаріями кваліфікаційного мінімуму. З 1 січня 2010 р. проводити актуарні розрахунки дозволено лише після здачі екзаменів згідно британської чи американської екзаменаційної системи. Актуаріями можуть бути члени визнаних актуарних асоціацій світу. Внаслідок неузгоджених дій регулятора та Асоціації актуаріїв України прогнозується за результатами першого кварталу 2009 року компанії, що займаються страхуванням життя повинні доплачувати актуаріям за значний обсяг роботи через нестачу достатньої кількості спеціалістів [6].

За даними Державного комітету статистики, вартість послуг з охорони здоров'я в Україні за останній рік зросла на 26,3%, зокрема вартість медичних товарів і устаткування - на 36,3% та амбулаторні послуги подорожчали на 15,8%. Незважаючи на те, що відповідно до Конституції України охорона здоров'я є безплатною, низька якість обслуговування медперсоналу та недофінансування галузі охорони здоров'я привело до стрибкоподібного розвитку медичного страхування.

В результаті опитування, проведеного в Україні, було виявлено, що частка громадян застрахованих в системі добровільного медичного страхування (ДМС), серед дорослого населення становила 4,5% в жовтні 2008 р. і 4,7% в листопаді 2009 р. Для більшої частини добровільного медичного страхування страхувальниками виступають роботодавці (оскільки для підприємств це є одним з інструментів мотивації праці), а концентрація страхових платежів зосереджена в руках великих компаній. Так, якщо за 9 місяців 2008 р. на десять найбільших страховиків припадало 63% валових платежів за ДМС, то за аналогічний період 2009 р. цей показник виріс до 71,5%. Враховуючи потреби корпоративних клієнтів страховики постійно доповнюють поліси новими видами послуг. Темпи приросту внесків по ДМС за шість місяців 2009 року знизились і склали 9% на відміну від 16% у 2008 р. Проблема вибору медичних закладів, взаємовідносин страховиків з ними та визначення поняття об'єму послуг за цим видом страхування є невирішеною. Це в свою чергу призводить до недостатньо якісного врегулювання страхових випадків. Лише окремі страховики, капітал яких дозволяє це зробити, відкривають власні медичні заклади. Вартість полісу за ДМС залежить від набору послуг та рівня медичного закладу і коливається в межах від 2,5 тис. грн. в рік за одну людину (в Києві) до 1,5 тис. грн. в інших регіонах. Показники збитковості лідерів в цій сфері страхування залишаються на рівні 80-85% (аналогічно в країнах Західної Європи та США), таким чином рентабельність страхових компаній на сьогодні є доволі низькою [3].

Щодо фінансової стійкості страховиків, Аналітики рейтингового агентства «Експерт-Рейтинг» виділяють ряд негативних тенденцій в розвитку страхового ринку в розрізі його загальних видів, серед яких:

- збільшення кількості збиткових компаній, а ряд страховиків зазнали зниження об'ємів діяльності майже на 50%. Навіть серед ТОП-50 компаній за розміром зібраних премій, приблизно кожна друга компанія в 2009 році виявилася збитковою [3]. Одночасне зростання рівня виплат до рівня 40% можна вважати аномальним явищем на вітчизняному страховому ринку, хоча у світовій практиці такий рівень виплат є нормальним. Особливо це відчувалось в секторі автоКАСКО через різке падіння курсу національної валюти, що суттєво збільшило витрати страховиків на імпорتنі запчастини та комплектуючі.

- на даний час існує проблема оцінки якості активів та неадекватності представленої звітності компаніями Держфінпослуг. Проблема якості активів в 2009 році посилилася проблемами банків "Надра" та "Укрпромбанк", в яких була розміщена певна частина резервів страховиків.

За результатами опублікованих даних щорічного п'ятого (pi-)Рейтингу стійкості українських страхових компаній до групи лідерів ввійшли компанії з високим рівнем зовнішньої підтримки. Перше місце посіла НАСК «Оранта» з обсягом валових премій більше 540 млн. грн. за дев'ять місяців 2009 р., зберігаючи лідерство з 2008 р., в якій збрала обсяг премій більше 1 млрд. грн. [6]. Успішна діяльність компанії в умовах кризи, підтверджує високий рівень зовнішньої підтримки, про що також свідчать результати підписки акцій останньої емісії на суму більш ніж 600 млн. грн.

В групу стійких компаній також ввійшли такі страховики, як "Дженералі Гарант", "QBE Україна", "ЛЕММА", "Allianz Україна", "PZU Україна", СК «НОВА», "АХА Україна", "АХА Страхування", "АСКА", "Українська акціонерна страхова компанія", "VSK Insurance Group", "Універсальна", СГ «ТАС», "НАСТА", "Кримська страхова компанія", СК "Бусин" та інші [1].

Дослідження підтверджують тезу про те, що населенню слід звертатись до потужних компаній, валові премії яких перевищують суму 100 млн. грн. за результатами 2008 р. та забезпечені високим рівнем зовнішньої підтримки. Акцентувати увагу слід на ймовірності неплатоспроможності страховика, а не на затримках виплат страхового відшкодування, що стали сьогодні буденним явищем [2].

2 ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Експерти вітчизняного страхового ринку зазначають [5], що в умовах кризової ситуації не передбачається ніяких передумов для докорінних змін в галузі страхування, принаймні протягом 2010 року. Тому зберігатимуться ті ж тенденції, що й у 2009 році. Негативний тренд, що спостерігається зараз в українській економіці, за прогнозами аналітиків, призведе до реструктуризації страхового ринку. До кінця 2010 року відбудеться поступова переорієнтація на масові види страхування в сегменті фізичних осіб. У сегменті медичного страхування очікується зростання активності в середньому на 20% порівняно з 2009 роком [10].

Водночас Держфінпослуг ініційовано для страховиків створення Третейського суду. За запропонованим механізмом розгляд суперечок за договорами страхування відбуватиметься без залучення судів загальної юрисдикції. На думку регулятора, таке ноу-хау стане першим кроком на шляху до запровадження саморегулювання ринку страхових послуг в Україні. Крім того, третейське судочинство зможе не лише вирішувати суперечки страхових компаній та їх клієнтів, але й аналізувати ситуацію в цілому [5].

Очікується, що протягом 2010 року буде здійснюватися процес концентрації бізнесу в рамках двадцятки лідерів страхового ринку. Такій тенденції сприятимуть два чинники: по-перше, через ефект масштабу великі страховики зможуть запропонувати страхувальникам більш вигідні тарифи і, по-друге, через продовження процесу банкрутства страховиків і скандалів за участю невеликих компаній страхувальники дедалі частіше робитимуть вибір на користь великих компаній. Очевидно, така тенденція стосуватиметься здебільшого сегмента класичного страхування, ринок схемного страхування продовжить функціонувати за «старими» схемами [5].

Загалом, прогнозуються такі негативні тенденції на страховому ринку протягом 2009-2011 років [3]:

- суттєве переформатування регіональних страхових ринків, хоча це і позитивно вплине на зростання обсягу премій перших 30-40 компаній в Україні, оскільки клієнти почнуть переходити з дрібних компаній в більш великі;
- зниження платоспроможного попиту на страхові послуги, включаючи скорочення бази для реалізації обов'язкових видів страхування;
- монополізація ринку шляхом придбання, [злиття та поглинання великими страховими компаніями](#) більш дрібних. В даному випадку в більш кращому стані виявляться великі міжнародні компанії, які мають досвід роботи в різних країнах, стикалися з локальними кризовими явищами, що мають достатній фінансовий ресурс для покриття негативних балансів своїх підрозділів в Україні;
- падіння довіри страхувальників до страховиків через невиконання зобов'язань частиною учасників ринку;
- зменшення капіталізації та погіршення фінансового стану аж до відходу з ринку страхових компаній, які невірно будували тарифну і перестраховальну політику, не дотримували безпечну структуру портфеля щодо моторних ризиків, демпінгувати та ін.;
- через прив'язку вартості запчастин транспортних засобів до долара очікується збільшення на 20-35% середнього розміру виплати за страховими подіями, що негативно позначиться на фінансовій ситуації страхових компаній. Вони будуть змушені брати кошти з резервних фондів. Додаткові витрати не були враховані в тарифах, при

цьому цей недолік коштів буде складно компенсувати за рахунок недоотримання страхових премій за поточний період;

- можливе призупинення розвитку, згорання і вихід деяких іноземних інвесторів зі страхового ринку України, а також можливе призупинення запланованих угод із-за майбутніх парламентських виборів в Україні.

З позитивних тенденцій, прогнозованих на 2009-2011 роки, можна виділити:

- страхові компанії, які переважно розвивалися за рахунок страхування КАСКО автомобілів, які купувалися в кредит, почнуть розвивати інші види страхування і активно просувати їх на ринок;

- зростання страхової культури та підвищення свідомості страхувальників. Внаслідок невиконання своїх зобов'язань компаніями, які зовні виглядали цілком надійно, відбудеться зміна критеріїв вибору страхової компанії. Страхувальники будуть приділяти менше уваги зовнішнім ознакам (наприклад, оформлення офісу, реклама) і звертати увагу на більш суттєві критерії (фінансові показники, репутація, рейтинг компанії, партнери, досвід роботи на ринку). Це дасть додатковий поштовх до розвитку компаній, орієнтованих на класичний ринок ;

- вивільнення значної кількості кадрів на страховому ринку призведе до оздоровлення кадрового потенціалу та рівня професіоналізму страхових компаній за рахунок можливості відбору кращих кадрів, а також через перехід досвідчених фахівців в стабільні класичні компанії;

- після монополізації ринку, укрупнення компаній і стабілізації ринку в 2010-2011 році передбачаються суттєві зміни в законодавстві України, яке регулює страхову і суміжні галузі. Найбільш великі компанії будуть лобювати свої інтереси в законодавчій і виконавчій владі з метою: привести у відповідність рівень затверджених тарифів з фактичною збитковістю по ряду обов'язкових видів страхування; отримати можливості реалізовувати нові обов'язкові види страхування, на законодавчому рівні систематизувати питання, що стосуються страхового шахрайства, єдиної бази клієнтів, перестраховування, оподаткування, частини законодавства, що регулює відповідальність страхувальника і страховика та ін.

- якісна регуляторна політика вдосконалила правила на страховому ринку, дасть більше можливостей для всіх учасників страхового ринку вести бізнес і розвиватися;

- падіння показників страхового ринку в 2009 році дасть поштовх страховим компаніям до пошуку нових ринкових ніш, які вимагатимуть нові продукти, послуги та рівень сервісу. Більше уваги буде приділено юридичним особам, розвитку агентської мережі, малому та середньому бізнесу;

- значне посилення штрафних санкцій за недотримання вимог правил дорожнього руху дозволило знизити на 30-40% кількість ДТП, що в свою чергу позитивно впливає на збитковість страхових компаній. Це компенсує зростання цін на запасні частини автомобілів і обслуговування на СТО, які є найбільш суттєвими у видатковій частині страховиків.

Після стабілізації ситуації на фінансових ринках, на страховим ринку залишаться сильні бренди, які за сприятливої загальноекономічної ситуації швидко відновлять темпи зростання ринку.

В цілому, можна зазначити, що, не зважаючи на зниження темпів зростання страхового ринку в 2009 році, можна припускати його стабілізацію в 2010-2011 рр. та швидке відновлення втраченого обсягу платежів.

В Україні це буде залежати від наявності та обсягу ресурсів, правильності їх використання і рішучих дій з боку держави в страховій сфері У випадку, якщо Україна буде використовувати винятково внутрішні резерви та еволюційний шлях розвитку, то вихід із рецесії буде тривалим, якщо будуть використані перевірені технології, додаткові ресурси і високопрофесійні фахівці, то це значно прискорить процес відновлення страхового ринку.

Щодо пріоритетів розвитку українського страхового ринку, то ЛСОУ виділяє наступні основні пріоритети у галузі розвитку страхового сектору до 2015 року [3]:

1. Забезпечення оновлення та вдосконалення приватного й соціального страхового захисту громадян та підприємців шляхом створення конкурентного, ефективного ринку з олігопольною структурою, розширення кількості добровільних видів страхування, розширення страхового поля, зокрема досягнення як мінімум таких показників:

- 98% охоплення страхуванням цивільної відповідальності,
- 15-20% охоплення КАСКО,
- 50% охоплення страхування житла,
- 33% охоплення страхування нерухомості з базовим покриттям від стихійного лиха,
- щонайменше 5 видів фермерського страхування та страхування врожаїв,
- щонайменше 30 різних видів покриття професійної відповідальності та страхових гарантій
- щонайменше 20% покриття приватними пенсійними схемами,
- щонайменше 10% охоплення приватним медичним страхуванням.

2. Адаптація українського страхового сектору до світових вимог фінансового регулювання й нагляду. Для цього необхідно:

- розробити регулярно оновлюваний Закон «Про страхування» та його юридичну основу – щонайменш 10 різноманітних нормативно-правових актів зі звітування, обліку, захисту споживачів;

- забезпечити умови співпраці з найбільшими європейськими та світовими міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз, ОЕСР, МВФ, Світовий банк, узгодження діяльності, створення мережі, а пізніше – інтеграція різних страхових компаній (фінансових конгломератів) та клієнтів, а також їх ефективних і дієвих органів нагляду.

Основна мета цих заходів – створення українського страхового сектору, який стане рушійною силою розвитку української економіки, буде конкурентним на світовому ринку, створюватиме стабільні й бажані робочі місця для українців, а також стане безпечним об'єктом інвестицій для внутрішніх і закордонних інвесторів з високим рейтингом.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження випливає, що негативний тренд, який спостерігається зараз в українській економіці, за прогнозами аналітиків, призведе до реструктуризації страхового ринку. Страховий ринок через майбутню імовірну концентрацію отримає новий поштовх для розвитку, що дозволить йому зайняти чільне місце в економіці держави.

Однією з необхідних передумов виходу з кризового стану та подальшого розвитку страхового ринку України є відновлення довіри до страхової галузі. Для цього потрібно більш широко інформувати населення про економічну діяльність страхування, про стан страхового ринку і державний контроль за його діяльністю, а також упроваджувати нові привабливі для населення види фінансових послуг. Важливо активізувати роль держави та її органів у зміцненні страхового ринку України та привести вітчизняний страховий ринок у відповідність зі світовими стандартами.

Основними напрямками подальших наукових досліджень у частині проблем розвитку вітчизняного страхового ринку, вважаємо, повинні стати питання вдосконалення механізмів регулювання страхового ринку як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях, а також питання антикризового управління у страхових компаніях.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація «Страховий Бізнес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insurancebiz.org>
2. Бачо Р.Й. Перспективи розвитку страхового підприємництва в Україні / Р.Й. Бачо // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірн. наук. праць, Випуск 3 (16): Економічні науки. – Чернівці, БДФА, 2009. – С.57-64.
3. Можаров С. Перспективы страхового рынка Украины в 2009-2011 году / С. Можаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/index>
4. Павленко О. Український страховий ринок: можливості фінансування росту / О. Павленко // Фінансовий ринок України. – 2009. - №10. – С.11-12.
5. Пойда-Носик Н.Н. Проблеми та перспективи розвитку страхового підприємництва України в умовах фінансової кризи / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Спецвипуск 28. Ч.ІІІ. – Ужгород. – 2009. - С.162-167.
6. Страхование на Украине – интернет журнал о страховании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/index>
7. Страховий ринок України. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/734.html>

Пойда-Носик Ніна Никифорівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів економічного факультету УжНУ

Бачо Роберт Йосипович, аспірант кафедри фінансів економічного факультету УжНУ

Перечинська Наталія Сергіївна, магістр 5-го курсу економічного факультету УжНУ, спеціальність «фінанси»